

Het Nederlandse groeirecept raakt uitgewerkt

M. A. Allers*

Samenvatting

De afgelopen 25 jaar is de Nederlandse economie vooral gegroeid doordat meer mensen zijn gaan werken. Deze extensieve economische groei loopt echter tegen zijn natuurlijke grens aan. De komende periode zullen we het daarom moeten hebben van productiviteitsstijgingen, en die zullen beperkt zijn. We komen op een structureel lager groeipad, en het budget van de overheid moet hieraan worden aangepast.

Trefwoorden: economische groei, demografie, productiviteit.

1 Inleiding

De economische crisis heeft tot een heftig internationaal debat geleid tussen voorstanders van een strikt begrotingsbeleid en voorstanders van beleid gericht op economische groei. De groeiprofeten lijken in Europa de overhand te krijgen. Groei moet ons uit de problemen helpen. Met voldoende economische groei is het minder urgent om begrotingstekorten en overheidsschulden te beteugelen. "Europa" kijkt immers naar het tekort en de schuld als percentage van het bruto binnenlands product (bbp). Als dat bbp voldoende groeit, is voor het begrotingsbeleid de druk van de ketel. Maar wat is het groeipotentieel van de Nederlandse economie? Voor de korte termijn (2013-2017) verwacht het CBP (2012) een potentiële economische groei van 1,3 procent per jaar. Verder gaat de prognose niet. DNB (2012) is voor dezelfde periode iets pessimistischer met een verwachte potentiële groei van 1,2 procent. Beide instellingen wijzen op de invloed van de teruglopende groei van het arbeidsaanbod.

Op korte termijn kan economische groei worden bevorderd door middel van een expansief begrotingsbeleid. Althans, wanneer aan een aantal voorwaarden is voldaan. Zo moet sprake zijn van een tijdelijke vraaguitval, en van de in de economie gepompte middelen moet niet teveel weglekken naar het buitenland (import) of naar particuliere besparingen (gevoed door de economische onzekerheid). Of aan deze voorwaarden is voldaan is onderwerp van verhitte discussies. Maar zelfs een succesvol stimuleringsbeleid kan de economie niet op een hoger structureel groeipad helpen. Voor een indicatie voor het groeipotentieel op de wat langere termijn wil ik in dit artikel kort wijzen op enkele trends die kunnen worden opgemaakt uit de Nationale Rekeningen. Natuurlijk is dit niet te vergelijken met de verfijnde modelmatige analyses van CPB en DNB. Een blik op het recente verleden is echter ontvullend.

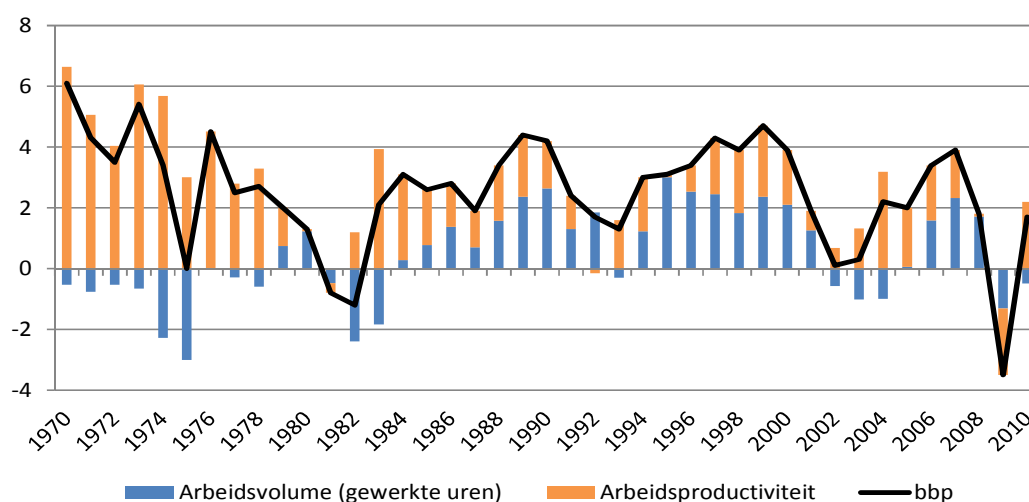
2 Intensieve of extensieve groei?

Op de lange termijn hangt de economische groei af van de inzet van de productiefactoren arbeid en kapitaal. De productiviteit van de ingezette arbeid hangt af van de kwaliteit ervan (opleiding, ervaring, enzovoort) en van de beschikbaarheid van kapitaalgoederen. De groei van het bbp kan worden uitgesplitst in de mutatie van het arbeidsvolume (gewerkte uren) en de mutatie van de arbeidsproductiviteit (bbp per gewerkt uur). De eerste is extensieve groei, de tweede intensieve groei.

Figuur 1 laat deze uitsplitsing zien voor de periode vanaf 1970. Voor eerdere jaren zijn geen gegevens beschikbaar. In de jaren zeventig en de eerste helft van de jaren tachtig

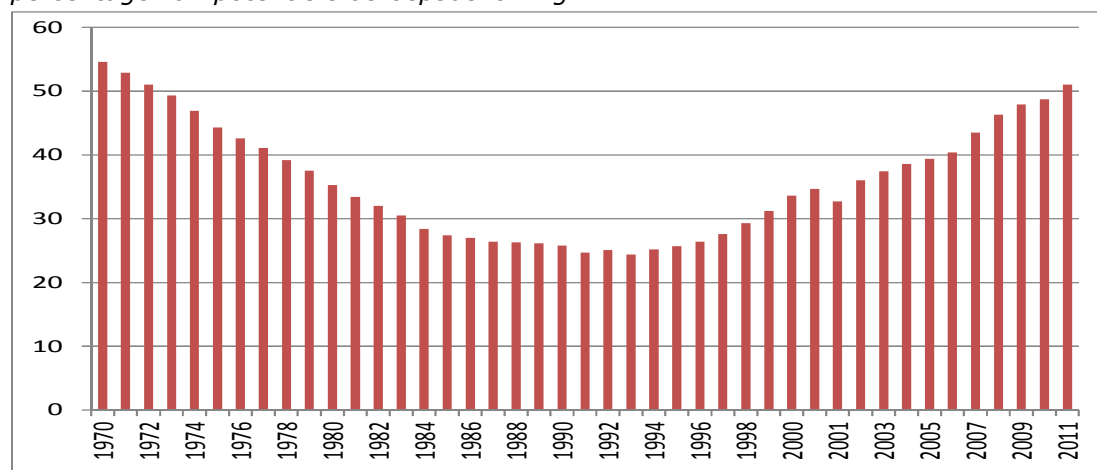
is de economische groei het gevolg geweest van een stijgende arbeidsproductiviteit. Het arbeidsvolume nam vaker af dan toe. Vooral ouderen verlieten massaal de arbeidsmarkt (figuur 2). In de tweede helft van de jaren tachtig en in de jaren negentig is de economische groei juist voor een groot deel te danken aan een toename van het arbeidsvolume. Doordat de arbeidskosten in de hand werden gehouden (zoals afgesproken in het akkoord van Wassenaar) nam de vraag naar arbeid toe en gingen werklozen weer aan het werk. Bovendien steeg het arbeidsvolume door het toenemende aandeel werkende vrouwen (vooral in de jaren negentig; figuur 3) en werkende ouderen (vanaf 1994; figuur 2). De arbeidsproductiviteit groeide nog wel, maar minder sterk dan voorheen. Na de dip van de dotcomcrisis aan het begin van deze eeuw herstelde zowel de productiviteit als het arbeidsvolume weer, maar dit bleek van korte duur.

Figuur 1. Jaarlijkse volumemutatie van het bbp (%) uitgesplitst naar de ontwikkeling van het arbeidsvolume en van de arbeidsproductiviteit.

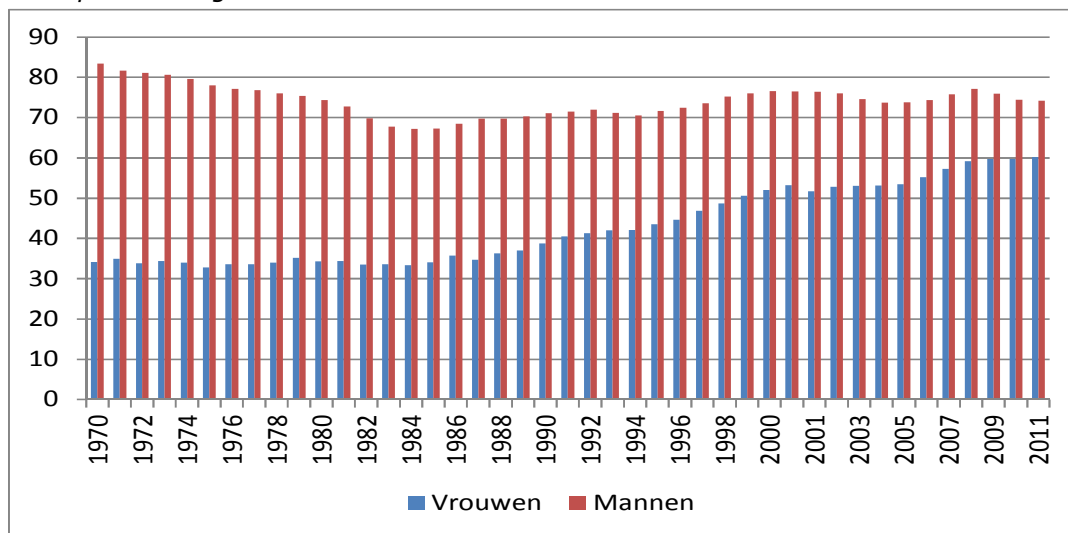
Noot: De arbeidsproductiviteit is berekend als het bbp gedeeld door het aantal gewerkte uren.
Bron: eigen berekening op basis van CBS-cijfers (Statline).

Figuur 2. Netto arbeidsparticipatie van senioren (55-65 jaar); werkzame bevolking als percentage van potentiële beroepsbevolking.

Noot: Als gevolg van een revisie van de nationale rekeningen komt 2001 twee keer voor. De daling in dat jaar is dus een statistisch artefact. Bron: CBS (Statline).

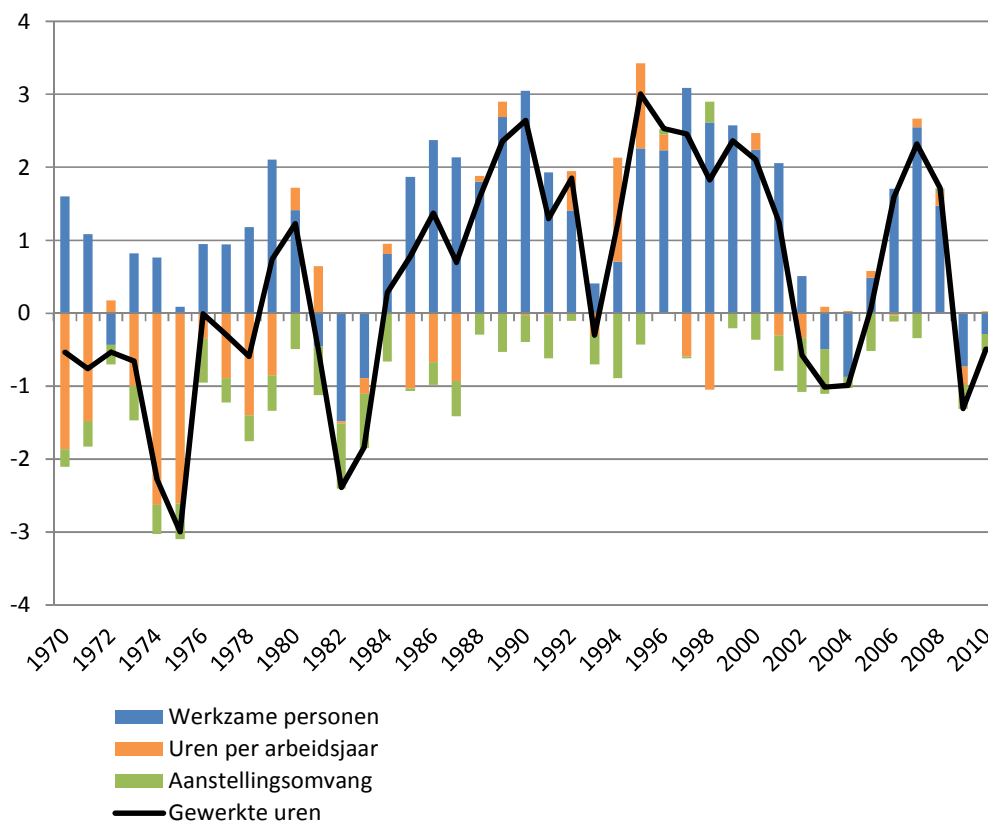
Figuur 3. Netto arbeidsparticipatie; werkzame bevolking als percentage van potentiële beroepsbevolking.

Noot: Als gevolg van een revisie van de nationale rekeningen komt 2001 twee keer voor. Bron: CBS (Statline).

We kunnen de beide componenten van de economische groei nog wat gedetailleerder bekijken. Figuur 4 splitst de groei van het arbeidsvolume uit naar de mutatie in het aantal werkzame personen, het aantal uren per arbeidsjaar en de aanstellingsomvang. Vooral in de jaren zeventig en in de jaren volgend op het akkoord van Wassenaar (1982) blijkt het aantal uren in een voltijds arbeidsjaar flink te zijn teruggelopen. De groei van het aantal werkzame personen kon deze arbeidstijdverkorting niet compenseren. Doordat ook steeds meer in deeltijd werd gewerkt daalde het arbeidsvolume in dit decennium. Deeltijdwerk bleef ook in de decennia daarna groeien, maar het arbeidsjaar werd niet structureel verder ingekrompen, en zoals gezegd nam het aantal werkzame personen toe. Sinds 1984 stijgt daarom het arbeidsvolume, afgezien van enkele conjuncturele dipjes.

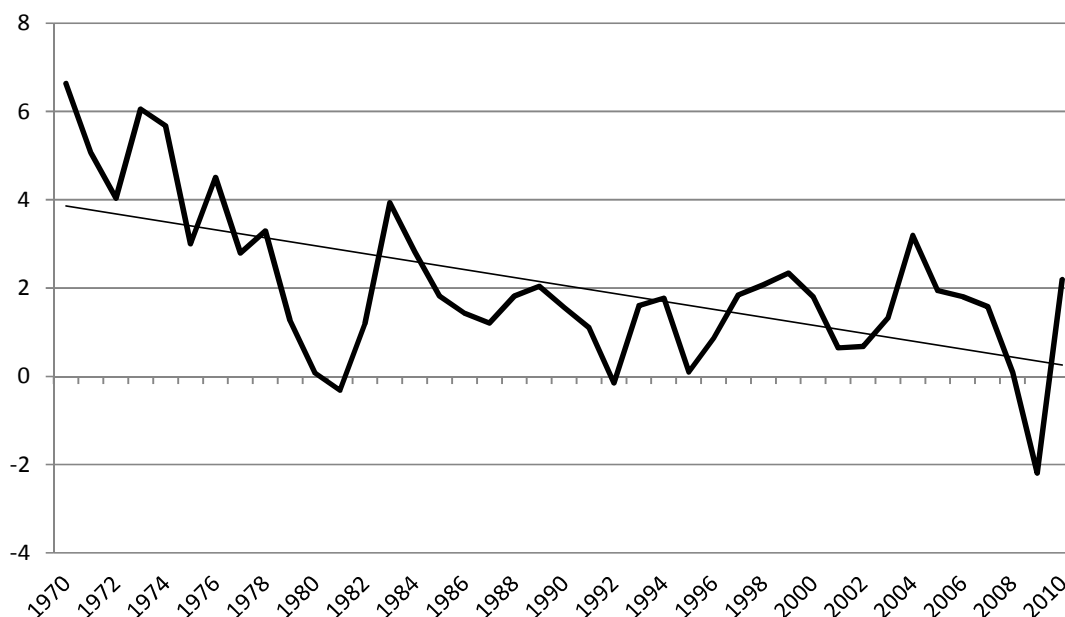
Figuur 4. Uitsplitsing van de jaarlijkse mutatie van het arbeidsvolume (%).

Noot: het gemiddelde aantal uren per arbeidsjaar is berekend als het quotiënt van het aantal gewerkte uren en het aantal arbeidsjaren. De aanstellingsomvang is berekend als aantal gewerkte uren/(aantal werkzame personen * aantal uren per (fulltime) arbeidsjaar).
Bron: eigen berekening op basis van CBS-cijfers (Statline).

Figuur 5 laat zien hoe de arbeidsproductiviteit zich heeft ontwikkeld. Op enkele recessiejaren na is de arbeidsproductiviteit sinds 1970 voortdurend gestegen. Zorgwekkend is echter de duidelijke neerwaartse trend in de productiviteitsgroei. De laatste kwart eeuw is de productiviteitsgroei duidelijk lager dan voorheen. Gemiddeld gaat het in deze periode om 1,3 procent per jaar. In de periode daarvoor (1970-1984) was dat nog 3,4 procent.

Figuur 5. Jaarlijkse mutatie van de arbeidsproductiviteit met trendlijn (%).

Bron: eigen berekening op basis van CBS-cijfers (Statline).

3 Groeipotentieel

Wat kunnen we de komende periode verwachten? Voorzichtigheidshalve lijkt het verstandig er vanuit te gaan dat de arbeidsproductiviteit niet veel sterker zal groeien dan de afgelopen 25 jaar het geval was. De bijdrage hiervan aan de economische groei is dan nog geen anderhalf procentpunt. Er zijn redenen om aan te nemen dat dit een optimistische schatting is. Zo zal het aandeel van de (ouderen)zorg in de economie nog aanzienlijk groter worden. Dit is niet een sector waar een grote productiviteitswinst in het verschiet lijkt te liggen. Ook de vergrijzing van de beroepsbevolking stemt wat dit betreft niet hoopvol.

De groei van de arbeidsproductiviteit dreigt voor een deel teniet te worden gedaan door een afname van het arbeidsvolume. Bij gelijkblijvende pensioenleeftijd en migratie zal de potentiële beroepsbevolking tot 2020 naar verwachting dalen met een kwart procent per jaar, en in de periode 2020-2040 met een half procent per jaar (Van der Erf, 2012). De afgelopen kwart eeuw nam het arbeidsvolume flink toe door de dalende werkloosheid en de groei van het aandeel werkende vrouwen en werkende senioren. Deze trends naderen hun natuurlijke grenzen. De arbeidsparticipatie kan niet eindeloos verder worden verhoogd. Alleen verhoging van de pensioenleeftijd kan nog soelaas bieden, maar dan moeten ouderen wel blijven werken en niet massaal kiezen voor vervroegde uittreding op eigen kosten.

Gecombineerd leveren de te verwachten ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit en het arbeidsvolume geen hoopvol beeld op. Het groeipotentieel van de Nederlandse economie lijkt beperkt. De groei van de laatste 25 jaar was voornamelijk extensieve groei: het gevolg van het feit dat meer mensen gingen werken. Die truc kunnen we de komende periode niet herhalen; we mogen al blij zijn als we het arbeidsvolume enigszins op peil kunnen houden. We moeten het nu dus van intensieve groei hebben: een groei van de arbeidsproductiviteit. Maar die laat zich niet eenvoudig afdwingen.

4 Conclusie

Natuurlijk heeft bovenstaande analyse een wat statistisch en retrospectief karakter. Het is onmogelijk rekening te houden met toekomstige uitvindingen die de arbeidsproductiviteit zullen vergroten. Maar willen die tot een hogere productiviteitsstijging leiden dan die van de laatste 25 jaar, dan zullen ze de ongekende ontwikkelingen in de informatie- en communicatietechnologie die we net achter de rug hebben in de schaduw moeten stellen. Bovendien zijn arbeidsvolume en arbeidsproductiviteit geen onafhankelijke grootheden. Het overheidsbeleid legt de nadruk op het verder verhogen van de participatie. Naarmate die hoger komt te liggen wordt dat niet alleen steeds moeilijker; ook de gemiddelde arbeidsproductiviteit zal daardoor dalen, aangezien de meest productieve mensen vermoedelijk al werken.

Al met al lijkt het verstandig ons niet rijk te rekenen. Het in het recente verleden gerealiseerde groeipad is geen verworven recht en komt vermoedelijk niet terug. Een van de consequenties hiervan is dat de staatsschuld zich bij een tekort van 3 procent niet op 60 procent van het bbp zal stabiliseren. Dat veronderstelt immers een nominale groei van 5 procent. Het begrotingstekort zal structureel naar een lager niveau moeten. Dit maakt een prudent begrotingsbeleid extra belangrijk.

Maarten Allers

* Hoogleraar economie van decentrale overheden aan de Rijksuniversiteit Groningen en directeur van het onderzoeksinstituut COELO.

Literatuur

CPB (2012), *Juniraming 2012. De Nederlandse economie tot en met 2017, inclusief Begrotingsakkoord 2013*, Den Haag.

DNB (2012) *Economische Ontwikkelingen en Vooruitzichten*, nr. 3, juni.

Van der Erf, R.F. (2012), Groei beroepsbevolking EU ten einde?, *Demos*, 28, 1-4.